

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-35-40

УДК 81 (045)

Фурт Д. В.,
старший викладач

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: furt@donnuet.edu.ua

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ІНВАРІАНТ» У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

UDC 81 (045)

Furt D. V.
Senior Lecturer

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: furt@donnuet.edu.ua

CONCEPT “INVARIANT” INTERPRETATION IN MODERN LINGUISTICS

***Мета** — окреслити проблему інваріативності в сучасній лінгвістиці та проаналізувати існуючі підходи трактування цього поняття.*

***Методи.** Основні наукові результати отримані з використанням комплексу загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: систематизації та узагальнення, теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу.*

***Результати.** У статті розглянуто питання інваріативності в сучасній лінгвістиці. Визначено, що інваріант відноситься до рівня абстрактних сутностей та використовується для виділення одиниць емічного плану, які реально не існують, оскільки виводяться дослідниками на основі виявлення в процесі синтезу спільних рис варіантних проявів. Визначено, що в понятті інваріанта відображаються загальні властивості класів досліджуваних об'єктів. А також зазначено, що фактично інваріанти вважаються метамовним позначенням змісту категоріальної семи. У статті також розглянуто поняття «інваріант» та «варіант», проаналізовано різні підходи трактування поняття «інваріативність» та виокремлено різні ступені узагальненості інваріативності. У роботі визначено загальні характеристики інваріантів. Акцентовано увагу на тому, що проблеми онтології мови викликають гострі суперечки серед лінгвістів, тому навіть у рамках однієї й тієї самої школи можна спостерігати помітні розбіжності як у розумінні самого явища, так і в освітленні властивостей, особливостей і окремих сторін мови, які характеризують його природу.*

***Ключові слова:** інваріант, лінгвістика, системи мови, інваріантність фрази.*

Постановка проблеми. Інваріант — це відома теорія справедливо існуючої закономірності людського мислення, яка полягає у тому, що немає взаємно-однозначної відповідності між вираженням думки та її змістом. Це пов'язано з тим, що мова і мислення — це не одне й те саме; безумовно, між ними є зв'язок, але вони представляють різні явища людської свідомості. У випадку з перекладом, інваріант складається з еквівалентності змістів та ідентичності мовних функцій мови оригіналу і мови перекладу.

Кожен знак мови має двосторонній характер: форму та значення. У різних мовах присутні різні за формою знаки, але схожі за змістом. Під час перекладу зникають розбіжності за змістом між двома мовами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою інваріативності займалися різні вчені: Ю. Апресян, О. Ахманова, А. Бондарко, С. Кацнельсон, Н. Кондаков, Н. Перцов, В. Солнцев, Р. Якобсон, В. Ярцевий, Ж. Дубоїс, М. Гіасомо, Л. Гуеспін та інші.

Мета статті — окреслити проблему інваріативності в сучасній лінгвістиці, проаналізувати сучасні підходи щодо трактування даного поняття та розглянути процес інтерпретації в сучасній лінгвістиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття *інваріанта* та *варіанта*, які характерні для будь-якої сутнісної характеристики об'єктів, явищ, подій реальної дійсності і їх конкретної реалізації в тій чи іншій термінології, присутні в багатьох науках про світ. Теорія лінгвістики також не може ігнорувати ці найважливіші поняття, які, на думку В. Солнцева, мають велике, якщо не вирішальне значення для характеристики онтологічної природи мови загалом [8].

Термін «інваріант» означає елемент абстрактної системи мови [3]. У визначенні О. Ахманової інваріант належить до рівня абстрактних сутностей та використовується для виділення одиниць емічного плану, які реально не існують, оскільки виводяться дослідниками на основі виявлення в процесі синтезу спільних рис варіантних проявів. Подібне визначення інваріанта пізніше було дано В. Солнцевим, який вважав, що інваріант позначає деякий ідеалізований об'єкт, відповідний класу однорідних реальних об'єктів [8].

Так чи інакше, в понятті інваріанта відображаються загальні властивості класів досліджуваних об'єктів. Інваріанти фактично вважаються метамовним позначенням змісту категоріальної семи. Інваріант у «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» характеризується В. Солнцевим як абстрактне позначення певної сутності у відверненні від її конкретних модифікацій — варіантів» [8]. За такого тлумачення, на наш погляд, інваріант є абстракцією, прямо не пов'язаною з конкретною реалізацією певної мовної одиниці.

У семантиці, очевидно, слід виходити з інваріантності денотата як певного «еталонного» представника класу однорідних предметів.

Автори «Лінгвістичного словника» зазначають, що в лінгвістиці інваріантами називають елементи, які залишаються незмінними [6]. У цьому визначенні йдеться вже не про дематеріалізовані абстракції, а про матеріальний загальномовний елемент (структурно-синтаксичний, лексичний, морфологічний, фонетичний), повторюється як загальне в окремому в кожному з членів класу (парадигми). Певною мірою до такого виду інваріанта нематематичної природи можна віднести прототипи.

У сучасній лінгвістиці подібне співвідношення має бути. Таке тлумачення інваріанта пов'язано з розумінням наявності в його змісті категоріальних, наявних у всіх синтагматичних варіантах семантичних ознак. Так, А. Бондарко визначає інваріант у лінгвістиці як ознаку або комплекс ознак досліджуваних системних об'єктів, який залишається незмінним за всіх перетворень, зумовлених взаємодією вихідної системи з навколишнім середовищем [4, с. 5.]. Таким чином, лінгвіст не вважає поняття «інваріант» дематеріалізованою абстракцією. У його визначенні інваріанта знаходить відгук розуміння Р. Якобсоном так званих загальних значень. Р. Якобсон, досліджуючи парадигматичні та синтагматичні значення відмінкових форм, вводить, відповідно, терміни «загальне значення» і «приватне значення» граматичних форм [9]. Згодом цей термін Р. Якобсона використовується й іншими відомими лінгвістами [9].

Ознака незмінності зберігається за визначенням інваріанта і в логіці: інваріантом пропонується називати «вираз, число..., пов'язане з будь-якою цілісною сукупністю об'єктів, яке залишається незмінним протягом усіх перетворень цієї сукупності об'єктів» [2, с. 39].

Отже, з одного боку, інваріантом називається поняття про змістовні та формальні ознаки, якими повинен володіти певний зразковий представник того чи іншого категоріального відношення (або значення). З іншого боку, інваріант належить до явищ мовного плану як синтезована, але оформлена за законами цієї мови одиниця того чи іншого мовного рівня і тому однаково вживана як категоріальний субститут у будь-якому з відповідних контекстів. У цьому розумінні інваріант настільки ж матеріальний, що і кожен з варіантів його реалізації.

Ми використовуємо поняття інваріанта саме в другому значенні, визнаючи, однак, певну правомірність і першого підходу до його розуміння.

Встановлення інваріантів категоріальних значень у внутрішньокатегоріальному сенсі означає встановлення ієрархічної парадигми синтагматичних значень (або синтагматичних варіантів загального значення). Тому в інваріантному підході лінгвістами вбачається встановлення семантичної єдності. Якщо ж говорити про інваріантність на рівні міжкатегоріальному, міжрівневому або міжмовним та позамовним, то можна прийти до такого розуміння інваріанта, до якого свого часу прийшов Н. Хомський.

На наш погляд, слід розрізняти інваріативність різного ступеня узагальненості: інваріанти категорій, парадигм, класів тощо. Категоріальні мовні архетипи та інваріанти в рамках метамовного опису: в тому числі й ті абстраговані змодельовані суті, які можна представити у вигляді формул, схем, транскрипцій, теоретичних дескрипцій або дефініцій. Фактично А. Бондарко говорить про таку можливість у своєму визначенні інваріанта, яке ми згадували вище.

Для значущих одиниць мови виділення інваріантів становить велику складність. Для синтаксичної (граматичної) семантики це ще більш важке завдання, хоча ідеї інваріантності та варіантності виявилися продуктивними і для цієї області семантики: для системного дослідження її основні одиниці — пропозиції.

На думку Н. Арутюнової, проблема інваріантності та варіантності повинна окремо ставитися і вирішуватися для одиниць плану змісту й плану вираження [1, с. 23–35.]. Однак пізніше лінгвістам довелося вирішувати цю проблему комплексно, знаходячи певну відповідність між планом змісту та планом вираження, як, наприклад, у дослідженні Ю. Апресяна щодо взаємодії синтаксису та семантики [5]. Цьому сприяло висунування тези про ізоморфізми, або ізосемічності одиниць різних рівнів.

Говорячи про інваріантності фрази, Ю. Апресян пов'язує поняття її інваріантності з її екстралінгвістичним субстратом. У його визначенні семантичним інваріантом окремої фрази є «елементарна ситуація»; семантичним інваріантом класу фраз — «клас елементарних ситуацій» [5].

Висновки. Отже, говорячи про інваріанти двосторонніх одиниць мови, ми повинні вести мову про знакову інваріантність загалом. З іншого боку, важливо зазначити, що говорити про інваріантність таких одиниць можна тільки виходячи зі змістовного субстрату екстралінгвістичної дійсності препозитивних знаків, але не знаків взагалі, а категоріальних знаків: знаків з певним категоріальним ставленням.

Інваріант препозитивності знаку з певним категоріальним значенням характеризується: 1) кількісною відповідністю учасників ситуації, обставин; 2) позиційною відповідністю лінійного розташування в синтагматичному ланцюзі компонентів а) типів ситуації і б) семантичній структурі препозитивного, тобто ідентичною прогресивною функціональною послідовністю а) учасників, обставин певної категоріальної ситуації і б) конститuentів функціональної семантичної структури препозитивного знаку; 3) збігом функціональних ролей учасників ситуації і функціональних конститuentів семантичної структури препозитивного знаку. Так, в інваріантах препозитивних категорій агент дії або володар властивості в означуваному є підметом, об'єкт дії — прямим доповненням, особа, на користь якої здійснюється дія — непрямым доповненням, ім'я простору — обставиною місця.

При цьому конститuentи препозитивного означуваного представлені відповідними лексико-морфологічними та лексико-семантичними класами субстанціальних конститuentів, які відповідають виконанню ними первинних синтаксичних функцій в інваріантному вираженні. У препозитивному інваріанті як функціонально-іконічному поданні функціональної структури категоріальних відносин конститuentів спостеріга-

ється цілковита відповідність між компонентами категоріальної ситуації і її проекцією на мовне вираження, тобто між семантичними ролями компонентів ситуації і синтаксичними функціями, з одного боку, і семантичними ролями іменних компонентів та їх семантичним змістом — з іншого.

Тож проблеми онтології мови продовжують викликати гострі суперечки серед лінгвістів. Ці проблеми вирішуються по-різному різними лінгвістичними школами залежно від їх загальнотеоретичних позицій. Навіть у рамках однієї і тієї самої школи можна спостерігати помітні розбіжності як у розумінні самого явища, так і в освітленні властивостей, особливостей і окремих сторін мови, які характеризують його природу. Тому обговорення спірних питань теорії мови, і зокрема її онтології, залишається актуальним завданням.

Список літератури / References

1. Апресян Ю. Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола. Москва : Наука, 1967. 256 с.

Apresyan, Yu. D. (1967). *Ekspperimentalnoe issledovanie semantiki russkogo glagola* [An experimental study of the semantics of the Russian verb]. Moscow, Nauka Publ., 256 p.

2. Арутюнова Н. Д. Вариации на тему предложения. Инвариантные синтаксические значения и структура предложения. Москва : Наука, 1969. 384 с.

Arutyunova, N. D. (1969). *Variatsii na temu predlozheniya. Invariantnyie sintaksicheskie znacheniya i struktura predlozheniya* [Variations on the topic of the proposal. Invariant syntactic meanings and sentence structure]. Moscow, Nauka Publ., 384 p.

3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Современная энциклопедия, 1969. С. 176.

Ahmanova, O. S. (1969). *Slovar' lingvisticheskikh terminov* [Dictionary of linguistic terms]. Moscow, Sovremennaya Enciklopediya Publ., 176 p.

4. Бондарко А. В. Инварианты и прототипы в системе функциональной грамматики. *Проблемы функциональной грамматики: семантическая инвариантность / вариативность*. СПб. : Наука, 2003. 398 с.

Bondarko, A. V. (2003). *Invariantyi i prototipyi v sisteme funktsionalnoy grammatiki. Problemyi funktsionalnoy grammatiki: Semanticheskaya invariantnost' / variativnost'* [Invariants and prototypes in the system of functional grammar. In Problems of functional grammar: Semantic invariance / variability]. St. Petersburg, Nauka Publ., 398 p.

5. Кручинкина Н. Д. Категориальный пропозитивный инвариант. *III Международная научная конференция «Язык и культура». Тезисы докладов*. Москва : МИИЯ, 2005. С. 71–72.

Kruchinkina, N. D. (2005). *Kategorialnyi propozitivnyi invariant* [Categorical propositive invariant]. *III Mezhdunarodnaya nauchnaya konferentsiya «Yazyk i kultura». Tezisyi dokladov*. [III International Scientific Conference «Language and Culture». Abstracts of reports]. Moscow, MIA Publ., pp. 71–72.

6. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В. Н. Ярцевой. Москва: Современная энциклопедия, 1990. 709 с.

Yartseva, V. N. (ed.) (1990). *Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Linguistic Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Sovremennaya Enciklopediya Publ., 709 p.

7. Перцов Н. В. Инварианты в русском словоизменении. Москва : Языки русской культуры, 2001. 204 с.

Pertsov, N. V. (2001). *Invariantyi v russkom slovoizmenenii* [Invariants in the Russian inflection]. Moscow, Yazyiki russkoy kulturyi Publ., 202 p.

8. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование. Москва : Наука, 1977. 294 с.

Solntsev, V. M. (1997). *Yazyk kak sistemno-strukturnoye obrazovaniye* [Language as a system-structural formation]. Moscow, Nauka Publ., 294 p.

9. Якобсон Р. Избранные работы. Москва : Прогресс, 1985. 460 с.

Jacobson, R. (1985). *Izbrannyye raboty* [Selected Works]. Moscow, Progress Publ., 460 p.

Дата надхождения рукописи 15.11.2019

Цель — определить проблему инвариативности в современной лингвистике и проанализировать существующие подходы трактовки данного понятия.

Методы. Основные научные результаты получены с использованием комплекса общенаучных и специальных методов исследования, а именно: систематизации и обобщения, теоретического обобщения, анализа и синтеза.

Результаты. В статье обозначены вопросы инвариативности в современной лингвистике. Определено, что инвариант относится к абстрактным сущностям и используется для выделения единиц эмпирического плана, которые реально не существуют, поскольку выводятся исследователями на основе выявления в процессе синтеза общих черт вариантных проявлений. Отмечено, что в понятии инварианта отражаются общие свойства классов исследуемых объектов. А также указано, что фактически инварианты считаются метаязыковым обозначением содержания категоризационной семы. В статье также рассмотрены понятия «инвариант» и «вариант». Также проанализированы различные подходы трактовки понятия «инвариативность» и выделены различные степени обобщенности инвариативности. В работе определены общие характеристики инвариантов. Акцентируется внимание на том, что проблемы онтологии языка вызывают острые споры среди лингвистов, поэтому даже в рамках одной и той же школы можно наблюдать заметные различия как в понимании самого явления, так и в освещении свойств, особенностей и отдельных сторон языка, которые характеризуют его природу.

Ключевые слова: инвариант, лингвистика, системы языка, инвариантность фразы.

Objective. The article purpose is to outline the problem of invariance in modern linguistics and to analyze the concept interpretation existing approaches.

Methods. The main scientific results are obtained using a set of general scientific and special methods of research, namely: systematization and generalization, theoretical generalization, analysis and synthesis.

Results. The article discusses the issue of invariance in modern linguistics and analyzes different approaches of interpretation of this concept.

The invariant is a well-known theory of the just existing pattern of human thinking, which is expressed in that there is no one-to-one correspondence between the expression of thought and its meaning. This is due to the fact that language and thinking are not one and the same thing, they are certainly connected, but they represent different phenomena of human consciousness. In the case of translation, the invariant consists of the equivalence of the contents and the identity of the linguistic functions of the original and the translation.

In order to better understand what a translation invariant is, one should pay attention to the language system, which is significant in this respect. Each sign has a two-sided character: form and meaning. There are different characters in different languages, but similar in content. When translating, there are no differences in content between the two languages.

The term «invariant» means an element of the abstract language system in distraction from its specific implementations.

The Linguistic Dictionary authors note that in linguistics invariants are called elements that remain unchanged. In this definition it is no longer about dematerialized abstractions, but about the material common element (structurally syntactic, lexical, morphological, phonetic), repeated as a common one in each of the class members (paradigms). To some extent prototypes can be attributed to this type of non-metallic invariant.

On one hand, the invariant is the concept of substantive and formal features that a certain representative of a categorical relationship (or meaning) must possess. On the other hand, the invariant refers to the phenomena of the linguistic plan as a synthesized, but decorated by the laws of that language, a unit of one or another linguistic level and therefore equally used as a categorical substitute in any of the relevant contexts.

Key words: invariant, linguistics, language systems, phrase invariance.

DOI : 10.33274/2079-4835-2019-19-2-40-48

УДК 811.111

Удовіченко Г. М.,
канд. пед. наук

Донецький національний університет економіки
і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua

Герасименко Д. В.,
студентка

e-mail: daria. art111@gmail. com

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ П. ЗЮСКІНДА «ЗАПАХИ, АБО ІСТОРІЯ ОДНОГО ВБИВЦІ (ПАРФУМИ)»

UDC 811.111

Udovichenko H. M.,
PhD in Pedagogic
Sciences

Herasymenko D. V.,
student

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine, e-mail: udovichenko@donnuet.edu.ua
e-mail: daria. art111@gmail. com

PECULIARITIES OF THE TERM REPRODUCTION IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF PATRICK SÜSKIND'S NOVEL "PERFUME: THE STORY OF A MURDERER"

Мета — дослідження особливостей відтворення термінів в українському перекладі роману П. Зюскінда «Запахи, або Історія одного вбивці (Парфуми)».

Методи. У статті були використані методи аналізу, синтезу, зіставлення, вивчення критичної літератури за темою, роботи з науковими джерелами.

Результати. Переклад термінів у художній літературі не обмежений такими жорсткими вимогами, як у спеціальній літературі. Достовірність художнього твору — це достовірність іншого роду, що не документальна. Якщо використовувати роман П. Зюскінда як приклад, то потрібно не достовірно перелічувати назви сировини та способи створення парфумів, хоча і це важливо. Але все ж головне — ство-